

سال دوازدهم / پاییز ۱۴۰۲

نقش حفاظتی خانواده در آسیب‌های ناشی از رسانه‌های اجتماعی بر نوجوانان (نمونه موردی اینستاگرام)

• حسنیه دوست قرین^۱، علیرضا کلدی^۲، مجید کفاشی^۳

تاریخ دریافت: ۲۷/۴/۰۲، تاریخ تایید: ۲۷/۷/۰۲

DOR: 20.1001.1.38552322.1402.12.48.5.8

چکیده

این مطالعه مدلی مفهومی برگرفته از «نظریه بهزیستی اجتماعی» و نظریه «سرمایه اجتماعی» را توسعه می‌دهد. در این مدل «سرمایه اجتماعی خانواده» مکانیزم اثر «سوءکاربرد رسانه‌های اجتماعی» بر «عملکرد تحصیلی نوجوانان» را به واسطه میانجی‌گرهای (نا) بهزیستی اجتماعی تعدیل می‌کند. یعنی هم رابطه مستقیم، و هم رابطه میانجی‌گری شده بین «سوءکاربرد رسانه‌های اجتماعی» و «عملکرد تحصیلی» مشروط به «سرمایه اجتماعی خانواده» است. این پیمایش با مشارکت ۹۸۰ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر سال دهم و یازدهم شهر تهران در سال ۱۴۰۱ انجام شد. نتایج نشان داد هرچه علائم سوءکاربرد رسانه‌های اجتماعی شدیدتر باشد، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بیشتر افت می‌کند و طیف وسیعی از ناهنجاری‌های روانی در دانش‌آموزان ایجاد می‌شود. همچنین هرچه سرمایه اجتماعی خانوادگی دانش‌آموزان بیشتر باشد، کمتر دچار سوءکاربرد رسانه‌های اجتماعی می‌شوند و خانواده با تمرکز بر بهزیستی تأثیر مخرب سوءکاربرد رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی را بیشتر و بهتر کاهش می‌دهد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی خانواده، بهزیستی و ناب‌بهزیستی اجتماعی، نوجوانان، اینستاگرام.

۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

hosnidoost@yahoo.com

۲ استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛ a-kaldi@srbiau.aac.ir

majidkaffashi@gmail.com

۳ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران؛

مقدمه

رسانه‌ها یا شبکه‌های اجتماعی نحوه تعاملات اجتماعی مردم را تغییر داده است. نوجوانان ایرانی در جهانی چشم‌گشوده‌اند که رسانه‌های اجتماعی عنصری جدانشدنی از زندگی آنان است و آنان اوقات زیادی در رسانه‌های اجتماعی درباره خودشان با دیگرانی که نمی‌شناسند اطلاعات به اشتراک می‌گذارند، و نظرات خود را بیان می‌کنند. رسانه‌های اجتماعی محفلی عمده برای کنش‌های اجتماعی آنان شده است و بر رشد ذهنی و عاطفی آنان تأثیر زیادی دارد (Dogan, 2015).

فعالیت نوجوانان در رسانه‌های اجتماعی بیش از دیگر گروه‌های سنی است و به نظر می‌رسد احتمال آسیب‌پذیری‌شان بیش از سایرین باشد. آنان در معرض خطراتی چون اختلال اضطراب اجتماعی، اختلال در خودتنظیمی عاطفی، اهمال‌کاری تحصیلی و سوء‌کاربرد اینترنت هستند که هر یک از این موارد بر تحصیل آنان اثر منفی دارد. برخی معتقدند از دوره نوجوانی سوء‌کاربرد اینترنت و رسانه‌های اجتماعی آغاز می‌شود، زیرا در این دوران دغدغه‌های اصلی نوجوانان پذیرفته شدن از سوی گروه دوستانشان است (Yıldız Durak, 2020). بنابراین نوجوانان در برابر خطرات آسیب‌پذیرترند و گذار ایمن از این دوران می‌تواند به‌زیستی روانی و اجتماعی آنان را افزایش دهد. اگرچه ضریب نفوذ رسانه‌های اجتماعی بین نوجوانان بسیار بالاست و تأثیر روانی و اجتماعی زیادی بر آنان دارد، اما مطالعات چندانی درباره اثرگذاری رسانه‌ها بر عملکرد تحصیلی نوجوانان انجام نشده است. همچنین نقش خانواده در مکانیزم اثر رسانه‌های اجتماعی نیز چندان مورد توجه واقع نشده است. بنابراین این مطالعه متمرکز بر این هدف شده است. چون آماری رسمی درباره میزان محبوبیت رسانه‌های اجتماعی مختلف بین دانش‌آموزان ایرانی یافت نشد^۱، نتایج بتا (۲۰۲۲) که اعلام کرد بعد از تلگرام (با حدود ۴۹ میلیون کاربر)، اینستاگرام (با ۴۸ میلیون کاربر) دومین رسانه اجتماعی پرطرفدار بین ایرانیان است، مبنا قرار دادیم و این رسانه را برای تحلیل انتخاب کردیم. به ویژه که فضای اینستاگرام به لحاظ تولید محتوی و کنشگری کاربران بسیار پویاتر از تلگرام است و جذابیت این رسانه را برای نوجوان بیشتر می‌کند. آخرین آمار نشان می‌دهد حدود ۳۰ درصد جمعیت کشور ما یعنی حدود ۲۴ میلیون کاربر ایرانی در اینستاگرام فعال هستند و حدود ۷۳ درصد کاربران

۱ همچنین براساس گزارش سال ۱۳۹۹ مرکز ملی آمار ایران، ۶۵ درصد افراد بالای ۱۵ سال حداقل در یک رسانه اجتماعی عضو بودند و اینستاگرام بعد از واتساپ (۸۸،۵ درصد) با ۶۸،۳ درصد کاربری دومین رسانه پرطرفدار در بین ایرانیان بود.

اینستاگرام نوجوانان و جوانان هستند (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین اینستاگرام همخوانی بهتری با متغیر مستقل این مطالعه «سوء‌کاربرد» دارد. ماهیت اینستاگرام مبتنی بر تصویر و رسانه‌ای برای سرگرمی است (شاخ‌های اینستاگرام، و بعدها سلبریتی‌ها حضور خود را بسیار سریع‌تر از خبرگزاری‌های داخلی در این رسانه تثبیت کرده‌اند).

نظریات کاربرد رسانه‌های اجتماعی و بهزیستی^۱ را به دو دسته کلی می‌توان تقسیم کرد. دیدگاه اول معتقد است کاربرد رسانه‌های اجتماعی رابطه منفی با بهزیستی دارد. این گروه چهار منظر کلی در این زمینه دارند. گروه اول (مثلاً Nie, 2001) استدلال می‌کنند کاربرد رسانه‌های اجتماعی فرصت کمی برای تعاملات اجتماعی رودررو باقی می‌گذارد و تعاملات در رسانه‌های اجتماعی غنای تعاملات رودررو را ندارند. بنابراین کاربرد رسانه‌های اجتماعی به بهزیستی لطمه می‌زند. دسته دوم از دیدگاه نظریه مقایسه اجتماعی^۲ (Festinger, 1954)، استدلال می‌کنند رسانه‌های اجتماعی افراد را در معرض مقایسه رو به بالا^۳ قرار می‌دهند و بهزیستی کاهش می‌یابد. از دیدگاه گروه سوم، چون رسانه‌های اجتماعی فرصت تعاملات ناشناس را ایجاد می‌کنند، کاربران این شبکه‌ها در معرض طیفی از روابط مخرب همچون آزار و اذیت در فضای مجازی، اغفال به‌وسیله غریبه‌ها، و پیامک جنسی قرار می‌گیرند (Kowalski, Giumetti, Schroeder, & Lattanner, 2014). دسته چهارم از دیدگاه روانشناسی شناختی می‌گویند فعالیت در رسانه‌های اجتماعی می‌تواند منجر به اضافه بار ذهنی^۴ و اجتماعی^۵ شود (Fu, Li, Liu, Pirkkalainen, & Salo, 2020) و این امر رابطه منفی با بهزیستی دارد.

شاخه‌ای دیگر از ادبیات تحقیق بر پیامدهای مثبت رسانه‌های اجتماعی تأکید دارند. گروه اول از معتقدان به این شاخه با استناد به نظریه سرمایه اجتماعی معتقدند رسانه‌های اجتماعی فرصتی بی‌بدیل برای ایجاد و گسترش روابط اجتماعی‌اند (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007) و به افزایش بهزیستی منتهی می‌شوند. از منظر این گروه رسانه‌های اجتماعی مثل فیسبوک و اینستاگرام فرصت بیشتری برای دریافت بازخورد مثبت ایجاد می‌کنند و این شبکه‌ها بهزیستی را افزایش می‌دهد (Burrow & Rainone, 2017). آنان استدلال می‌کنند در مقایسه با تعاملات رودررو، افراد در رسانه‌های اجتماعی آزادی عمل بیشتری برای

1 well-being

2 social comparison theory

3 upward comparison

4 cognitive overload

5 social overload

خودارائه‌گری^۱ و خودآشکارسازی^۲ دارند (Valkenburg & Peter, 2011)؛ و این امر نیز ارتباط مثبتی با بهزیستی آنان دارد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین یافته‌های یکدستی درباره اثرات استفاده از رسانه‌های اجتماعی بین نوجوان ارائه نکرده است. نتایج بخشی از مطالعات حاکی از تسهیل جامعه‌پذیری نوجوانان و ایجاد فرصت‌های بیشتری برای روابط اجتماعی (Cheung, Chiu, & Lee, 2011) و بستری برای برقراری ارتباط، اشتراک اطلاعات و ایده‌ها، و محلی برای سرگرمی است (Xu, Ryan, & Prybutok, & Wen, 2012). با امکان ناشناس ماندن در این فضا گروه‌های طردشده می‌توانند با آسودگی بیشتری براساس تجارب مشترک خود با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (Reid & Weigle, 2014). رابطه مستقیمی نیز بین استفاده از رسانه‌های اجتماعی و طیفی از شاخص‌های بهزیستی روانی مانند افزایش شادمانی و کاهش حس تنهایی و کاهش افسردگی مشاهده شده است (Pittman & Reich, 2016; Zhang, 2017; Ziv & Kiasi, 2016).

یافته‌های طیف دیگری از ادبیات تحقیق حاکی از اثر مخرب رسانه‌های اجتماعی بر بهزیستی است. مثلاً، ارتباط مستقیمی بین میزان استفاده از رسانه‌های اجتماعی و کاهش بهزیستی عمومی و بروز نشانه‌های افسردگی، تضعیف سلامت ذهنی و افزایش پریشانی ذهنی و نشانه‌هایی از خودشیفتگی مشاهده شده است.

به‌رغم دو دیدگاه خوش‌بینانه و بدبینانه در منزل بسیاری از سران دره سیلیکون مانند استیو جابز و بیل گیتس نظارت قابل‌توجهی بر نحوه و میزان استفاده کودکان از تکنولوژی‌هایی که والدینشان به مردم می‌فروشند اعمال می‌شود (Akhtar & Ward, 2020; Bilton, 2014).

گرچه آماری رسمی درباره میزان حضور گروه سنی نوجوانان ایرانی در شبکه‌های اجتماعی یافته نشد، اما با توجه به دسترسی روزافزون این گروه سنی به وسایل ارتباطی همراه هوشمند به دلیل شرایط همه‌گیری کرونا، می‌توان انتظار داشت که حضور آنان در شبکه‌های اجتماعی رو به گسترش باشد. (نا) بهزیستی این گروه سنی برای کیفیت نیروی انسانی کشور اهمیت دارد و شناسایی رفتارهای آسیب‌زا در این بازه سنی برای جلوگیری از تثبیت عادات رفتاری آسیب‌زا در سنین بالاتر حیاتی است. بنابراین، انتخاب این بازه سنی برای بررسی پدیدار موردنظر به لحاظ استراتژی‌های مدیریت کلان و از منظر طراحی راهکارهای پیشگیرانه امری موجه به نظر می‌آید.

1 self-presentation

2 self-disclosure

نظریه بهزیستی اجتماعی

ادبیات تحقیق بهزیستی را با دو رویکرد عینی در قالب شاخص‌هایی مانند: سلامتی، آموزش و درآمد و غیرعینی مانند: شادمانی، رضایت از زندگی و رضایت از شغل معرفی کرده است. مدل ساختاری رويسامب و ریگهیلد^۱ (۲۰۱۸) در تبیین بهزیستی و ناب‌بهزیستی اجتماعی ناب‌بهزیستی را مشکلاتی مانند: افسردگی، اضطراب، سوءمصرف مواد، اختلالات تغذیه‌ای، و روان‌پریشی و بهزیستی را شامل مواردی مانند: بهزیستی غیرعینی، بهزیستی روانی^۲، بهزیستی ذهنی^۳، بهزیستی اجتماعی^۴، بهزیستی لذت‌زا^۵ و بهزیستی خوش‌روانی^۶ معرفی می‌کند. این مدل از دو بعد تشکیل شده است. یکی بعد مثبت-منفی و دیگری بعد پایداری-تغییر. براساس این مدل، انسان‌ها ایده آل‌ها، نیازها و اهداف مختلفی دارند (مثلاً تلاش برای کسب نمره خوب در دانشگاه، یا سعی در برقراری و حفظ رابطه‌ای محکم با نزدیکان)، که در صورت برآورده شدن منجر به شادمانی و آرامش می‌شوند. این‌ها شرایط «بهمانی»^۷ هستند. وقتی در راستای اهدافمان حرکت می‌کنیم، احساس هیجان، رشد و بالندگی به ما دست می‌دهد که این وضعیت «بهروری»^۸ نامیده می‌شوند. در موقعیت‌های دیگر، وقتی موانعی ما را از دستیابی به اهدافمان باز می‌دارند، دچار ترس، اضطراب یا خشم می‌شویم. این‌ها حالاتی هستند که در مدل مذکور «ناب‌بهرویی»^۹ نامیده می‌شوند. و نهایتاً ناکامی در دستیابی به هدف منجر به احساس اندوه، افسردگی، و نومیدی می‌شود که همگی نمونه‌هایی از حالت «ناب‌بهمانی»^{۱۰} هستند. این مدل ساختاری بین دو جنبه از بهزیستی، یعنی بهمانی و بهرویی، و دو جنبه از ناب‌بهزیستی، یعنی ناب‌بهمانی و ناب‌بهرویی تفاوت قائل می‌شود.

سیگری^{۱۱} (۲۰۱۹) هم مدلی سلسله‌مراتبی متشکل از شش سطح بهزیستی و ناب‌بهزیستی معرفی کرده است. این سطوح از مرتبه «خرد-روانی»^{۱۲} شروع شده و تا سطح کلان (اجتماعی-بوم‌شناختی) ادامه پیدا می‌کنند. در سطح خرد-روانی، بهزیستی را می‌توان برتری عصبی-

1 Roysamb and Ragnhild

2 psychological wellbeing

3 mental wellbeing

4 social wellbeing

5 hedonic wellbeing

6 eudaimonic wellbeing

7 well-staying

8 well-moving

9 ill-moving

10 ill-staying

11 Sirgy

12 micro-physiological level

شیمیایی‌های مثبت تعبیر کرد که مرتبط با مکانیزم پاداش در مغز بوده، و شامل هورمون‌هایی از قبیل دوپامین^۱، سروتونین^۲، اکزیتوسین^۳ و غیره می‌شوند. نابهزیستی در این سطح به‌عنوان برتری عصبی- شیمیایی‌های منفی که مکانیزم تنبیه را فعال می‌کنند تعبیر می‌شود. این‌ها هورمون‌هایی از قبیل کورتیزول^۴، یا همان هورمون استرس، هستند. مرتبه بعدی در این مدل، «سطح احساسی»^۵ است. در این سطح، بهزیستی به‌عنوان تسلط عواطف و احساسات مثبت از قبیل شادمانی، لذت^۶، خرسندی^۷ و غیره شناخته می‌شود. نابهزیستی هم برتری احساسات و عواطف منفی از قبیل خشم، غمگین بودن و غیره تعبیر می‌شود. در مرتبه سوم این مدل که «سطح شناختی»^۸ نامیده می‌شود، بهزیستی در قالب ارزیابی‌های مثبت از حیطه‌های مختلف زندگی از قبیل زندگی اجتماعی، زندگی خانوادگی، زندگی شغلی که منجر به رضایتمندی می‌شود، مفهوم‌پردازی شده است. به همین سیاق، نابهزیستی به برآورد منفی از این حیطه‌های زندگی و نارضایتمندی ناشی از آن اشاره می‌کند. در مرتبه چهارم این مدل که «سطح فراشناختی»^۹ نامیده می‌شود، بهزیستی به‌عنوان ارزیابی مثبت زندگی در معنای کلی آن که منجر به رضایتمندی می‌شود، مفهوم‌پردازی شده است. این ارزیابی مثبت می‌تواند در به‌صورت مقایسه وضعیت فعلی با وضعیت پیشین بوده خود فرد بوده، یا مقایسه زندگی خود را با زندگی نزدیکان و دوستان باشد. نابهزیستی هم ارزیابی منفی زندگی در معنای کلی آن است که منجر به نارضایتمندی می‌شود. رتبه پنجم در این مدل، «سطح توسعه‌ای»^{۱۰} نامیده شده است. آنچه که بهزیستی در این سطح نامیده می‌شود، اساساً بهزیستی روانی، یا خوش‌روانی است که به چیرگی صفات روانی مثبت از قبیل رشد شخصی^{۱۱}، تسلط بر محیط^{۱۲}، و تاب‌آوری روانی^{۱۳} اشاره می‌کند. نابهزیستی در این سطح به تسلط صفات روانی منفی از قبیل منفی‌نگری، و ناامیدی اشاره می‌کند. رتبه ششم در این مدل که کلان‌ترین دیدگاه را اتخاذ می‌کند، «سطح

1 dopamine

2 serotonin

3 oxytocin

4 cortisol

5 emotional level

6 joy

7 contentment

8 cognitive level

9 meta-cognitive level

10 developmental level

11 personal growth

12 environmental mastery

13 resilience

اجتماعی-بوم شناختی^۱ نامیده می‌شود. در این سطح، بهزیستی به‌عنوان چیرگی انگاره منابع اجتماعی از قبیل پذیرش اجتماعی^۲، و شکوفایی اجتماعی^۳ تعریف می‌شود. نابهیستی هم در این سطح در قالب انگاشت محدودیت‌های اجتماعی مانند محرومیت اجتماعی^۴ و طردشدگی^۵ تعریف می‌شود.

نابهیستی اجتماعی جنبه‌های منفی هستند که فرد در زندگی اجتماعی آن‌ها را تجربه می‌کند و در سطح فردی متغیرهایی همچون انزوای اجتماعی، متارکه اجتماعی، کم‌رویی اجتماعی، و اضطراب اجتماعی را در برمی‌گیرد. این‌ها ابعادی هستند که سازه تکوینی نابهیستی اجتماعی را شکل می‌دهند. نابهیستی وقتی به‌عنوان سازه‌ای انعکاسی عملیاتی می‌شود، خود را به شکل تنهایی نشان می‌دهد.

نظریه سرمایه اجتماعی

نظریه سرمایه اجتماعی یکی از پرکاربردترین نظریه‌ها در تبیین مکانیزم اثر کاربرد رسانه‌های اجتماعی است. براساس این نظریه کاربرد رسانه‌های اجتماعی ارتباط مستقیم و مثبتی با ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی دارد و سرمایه اجتماعی همبستگی مثبتی با بهزیستی دارد. مطالعات پیشین صرفاً بر رابطه بین کاربرد رسانه‌های اجتماعی و نتایج مثبت آن بر سرمایه اجتماعی، بهزیستی و عملکرد تحصیلی پرداخته‌اند. اپل و همکاران^۶ (۲۰۲۰) رابطه بین سرمایه اجتماعی و افزایش معنادار بهزیستی را مورد تردید قرار دادند، زیرا متغیر سرمایه اجتماعی اغلب براساس انگاره^۷ افراد از چنان سرمایه‌ای عملیاتی شده است و الزاماً فرد در زمان نیاز واقعی از چنان حمایتی بهره‌مند نخواهد بود. همچنین روابط شکل گرفته در رسانه‌های اجتماعی در بافتار کودکان و نوجوانان الزاماً حمایتی نبوده و حتی می‌توانند منشاء خطر تلقی شود. بنابراین، سرمایه اجتماعی در معنای عام آن - حداقل وقتی در ارتباط با نوجوانان بررسی می‌شود- ارتباط کاربرد رسانه‌های اجتماعی با بهزیستی را دقیق تبیین نمی‌کند. علاوه بر این گرچه تحلیل‌های نظری (مثل Mikiewicz & Cunha de Araújo, 2021) ارتباط مستقیم سرمایه اجتماعی با عملکرد

1 social-ecological level

2 social acceptance

3 social actualization

4 social exclusion

5 ostracism

6 Appel et al.

7 perception

تحصیلی را استنتاج می‌کنند، لیکن یافته‌های تجربی (مثلاً Salimi, Heidari, Mehrvarz, & Safavi, 2022) ارتباط مستقیمی بین سرمایه اجتماعی آنلاین با عملکرد تحصیلی گزارش نمی‌کنند. با این تفاسیر، نیاز به دیدگاه تبیینی متفاوتی درباره نقش سرمایه اجتماعی در ارتباط بین کاربرد رسانه‌های اجتماعی و نا(بهبودی) در نوجوانان مشاهده می‌شود.

این پژوهش با تغییر کارکرد سرمایه اجتماعی از میانجیگری^۱ به تعدیل‌گری^۲ تلاش می‌کند تبیینی بدیع به ادبیات تحقیق اضافه کند. در این راستا، سرمایه اجتماعی خانواده می‌تواند پیش‌بینی کننده واقع‌بینانه‌تری نسبت به سرمایه اجتماعی در معنای عام آن باشد، زیرا نه تنها احتمال به‌واقع پیوستن آن بیشتر است، بلکه قادر است نقشی و رای میانجی‌گری ایفا کند. زیرا سرمایه اجتماعی خانواده وجودی مستقل از سایر کنش‌های اجتماعی (خواه در فضای آنلاین یا در دنیای فیزیکی) است. به بیان دیگر، سرمایه اجتماعی ارتباط هستی‌شناسانه اصیل‌تری با فرد برقرار می‌کند و سرمایه اجتماعی خانوادگی فرد جزئی از وجود وی است که با زاده شدنش، یا پذیرفته شدنش در خانواده به وی تعلق می‌گیرد. از این‌رو، سرمایه اجتماعی خانواده بن‌مایه سرمایه اجتماعی در معنای عام آن است. بنابراین، برخلاف سرمایه اجتماعی عام، سرمایه اجتماعی خانواده برای فعال شدن نه‌تنها نیازی به پیش‌شرط‌هایی چون کاربرد رسانه‌های اجتماعی ندارد، بلکه می‌تواند مستقلاً مکانیزم اثر چنان رفتاری را تحت تأثیر قرار دهد.

مطالعات پیشین (مثلاً Savci, Akat, Ercengiz, Griffiths, & Aysan, 2020) بر رابطه بین رضایت از زندگی خانوادگی و سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی و بهزیستی نوجوانان صحه گذاشته‌اند. لیکن، جای خالی مطالعه‌ای که از دیدگاهی جامعه‌شناختی نقش خانواده را در مکانیزم اثر رسانه‌های اجتماعی تبیین کند مشاهده می‌شود.

این پژوهش مدل میانجی تعدیل‌شده‌ای^۳ را برای تبیین نقش سرمایه اجتماعی خانواده در زنجیره روابط بین سوء کاربرد، (نا) بهزیستی، عملکرد تحصیلی و رفتار دانش‌آموزان پیشنهاد می‌کند.

آمار رسمی درباره میزان محبوبیت رسانه‌های اجتماعی مختلف بین دانش‌آموزان ایرانی یافت نشد، ولی براساس بتا (۲۰۲۲) بعد از تلگرام (با حدود ۴۹ میلیون کاربر)، اینستاگرام دومین رسانه اجتماعی پرطرفدار بین ایرانیان است. اینستاگرام به لحاظ تولید محتوی و

1 mediation

2 moderation

3 moderated mediation

کنشگری کاربران پویاتر از تلگرام و برای نوجوانان جذاب‌تر است. دلیل دوم برای گزینش اینستاگرام، همخوانی بهتر آن با متغیر مستقل این مطالعه (سوء‌کاربرد) است. اینستاگرام رسانه‌ای برای سرگرمی است و رابطه معنی‌داری بین انگیزه‌های سرگرمی و سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی وجود دارد. همچنین ساختار اینستاگرام از نمودهای بارز مدل قلاب^۱ (Eyal & Hoover, 2014) است که در آن با ایجاد عادت، کاربر را همچون ماهی به قلاب گرفتار می‌کنند. بنابراین اینستاگرام بافتاری مناسب برای آزمون مدل پیشنهادی این پژوهش است. سؤالات هفتگانه این پژوهش عبارت‌اند از:

سؤال اول) چه رابطه‌ای بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و بهزیستی دانش‌آموزان وجود دارد؟

سؤال دوم) چه رابطه‌ای بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و نابهزیستی دانش‌آموزان وجود دارد؟

سؤال سوم) چه رابطه‌ای بین بهزیستی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان وجود دارد؟

سؤال چهارم) چه رابطه‌ای بین نابهزیستی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان وجود دارد؟

سؤال پنجم) چه رابطه‌ای بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان وجود دارد؟

سؤال ششم) چرا و چگونه بهزیستی و نابهزیستی رابطه بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی را میانجی‌گری می‌کنند؟

سؤال هفتم) چرا و چگونه زنجیره میانجی‌گری ذکرشده در سؤال ۶ با سرمایه اجتماعی خانواده تعدیل می‌شود؟

روش‌شناسی

این پیمایش کمی با توزیع پرسشنامه‌ای که به شیوه‌ای نظام‌مند از مطالعات پیشین اخذشده است بین نمونه‌های واجد شرایط انجام شده است و با استفاده از نرم‌افزارهای آی بی ام-اس پی اس^۲، و آی بی ام-اس پی اس ایمس^۳ تحلیل شده است.

برای بررسی مکانیزم اثر سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، نیاز است که نقش میانجی‌گر (نا) بهزیستی بررسی شود و نقش حمایتی خانواده باید به‌واسطه

1 The Hook Model

2 IBM-SPSS

3 IBM-SPSS AMOS

بررسی نقش تعدیل‌گر این متغیر ارزیابی شود. ماهیت مسئله «سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر بهزیستی و نابهبیستی» سازه‌ای اجتماعی نیست که تأثیر مخرب آن بر بهزیستی و نابهبیستی منوط به ادراک اجتماعی باشد. رفتار مورد مطالعه در این پژوهش و تأثیرات آن واقعیاتی مستقل از شناخت اجتماعی هستند، گرچه شناخت اجتماعی یکی از عناصر تأثیرگذار در مکانیزم آن است. یعنی وقوع سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی را نمی‌توان به فهم جامعه‌ی حاله کرد. سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی مستقل از انگاره‌های اجتماعی است. لزوم رویکرد واقع‌گرایانه به پدیدار مورد مطالعه این پژوهش فراتر از امری روش‌شناختی است. آسیب‌هایی اجتماعی را چه به لحاظ وجودی، و چه به لحاظ معرفت‌شناختی نمی‌توان، و نباید به ادراک اجتماعی وا گذاشت. بهزیستی و نابهبیستی گرچه در مفهوم‌پردازی سازه‌های اجتماعی هستند، ولی اثرات آن‌ها خواه روانی (مثل افسردگی)، خواه جسمانی (مثل اضافه‌وزن)، خواه ادراکی باشد (مثل مقایسه اجتماعی رو به بالا) و خواه رفتاری (مثل خودکشی) باشد، نباید با رویکرد نسبی-گرایانه سنت فکری ساخت‌گرایی بررسی شود. در بررسی آسیب‌های اجتماعی، تفکیک محقق از پدیدار مورد تحقیق ضرورتی روش‌شناختی و مسئله‌ای اخلاقی است.

طبق آمار سال ۱۳۹۵ مرکز ملی آمار ایران جمعیت سنی ۱۵ تا ۱۹ سال کل کشور بالغ‌بر ۵/۵ میلیون نفر بوده است. این رقم برای استان تهران حدود ۸۰ هزار نفر با میزان تقریباً مساوی بین دختران و پسران است. داده‌های این مطالعه از بین دانش‌آموزان دختر و پسر در سال‌های دهم و یازدهم دبیرستان که کاربر فعال اینستاگرام بودند جمع‌آوری شد.

پرسشنامه دو بخش داشت. بخش اول گویه‌هایی بود که متغیرهای اصلی مدل مفهومی را اندازه‌گیری کرد و بخش دوم، سؤالات جمعیت‌شناختی بود. پرسشنامه شامل گویه‌های مقیاس افتراق معنایی^۱ بوده، و در قالب مقیاس لیکرت پنج‌گزینه‌ای طراحی شد و سازه‌های مدل مفهومی به‌نحوی که در پی می‌آید تعریف و عملیاتی شدند.

سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی: این سازه با ارجاع به مارینو، کنال، ملودیا، اسپادا و وینو^۲ (۲۰۲۱) چنین تعریف شد: کاربرد رسانه‌های اجتماعی به‌نحوی که علائم شبه اعتیاد داشته باشد و باعث اختلال در زندگی روزمره کاربر شود و باعث کوتاهی در امور تحصیلی و شغلی، و اختلاف با خانواده و دوستان شود. برای اندازه‌گیری این سازه، سنجه‌ای که برای سازه

1 Semantic differential

2 Marino, Canale, Melodia, Spada, and Vieno

تک عاملی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی وجود دارد به کار گرفته شد. این سنجه شامل ۶ گویه است که هر یک ویژگی از اعتیاد مانند برجستگی، تغییر خلق، تحمل، کناره‌گیری، تعارض و بازگشت را اندازه می‌گیرد.

بهبزبستی اجتماعی: این سازه به برتری جنبه‌های بهبزیستی که به واسطه تعاملات اجتماعی محقق می‌شوند، اشاره می‌کند. سنجه ۵ گویه‌ای کی‌یز^۱ (۲۰۰۵) در این مطالعه به کار گرفته شده است و هر یک از وجوه مختلف بهبزیستی اجتماعی مانند هم‌بخشی اجتماعی، آمیزش اجتماعی، شکوفایی اجتماعی، توافق اجتماعی، و پذیرش اجتماعی را اندازه‌گیری می‌کند.

نابهبزیستی اجتماعی: سیرگی^۲ (۲۰۱۷) این سازه را به‌عنوان برتری جنبه‌های نابهبزیستی که به واسطه تعاملات اجتماعی محقق می‌شوند تعریف کرده و آن را به دو شکل مختلف تکوینی و انعکاسی (به‌صورت تنهایی) عملیاتی می‌کند. با توجه به این که این پژوهش روش معادلات ساختاری کوواریانس-محور را برای تحلیل داده‌ها برگزیده است، و از آنجایی که این‌گونه از معادلات ساختاری با متغیرهای انعکاسی عمل می‌کنند، از این‌روی سازه نابهبزیستی به‌صورت انعکاسی و در قالب تنهایی اجتماعی عملیاتی و اندازه‌گیری شد.

عملکرد تحصیلی: به نتایج عملکرد دانش‌آموزان در حوزه‌های فکری آموزش داده‌شده در مدرسه اشاره دارد (Spinath, 2012). این متغیر به‌وسیله آخرین معدل تحصیلی پاسخ‌دهندگان اندازه‌گیری شد.

سرمایه اجتماعی خانواده: الورز، کواچی و رومنی^۳ (۲۰۱۷) این سازه را سرمایه اجتماعی که از محیط خانواده نشأت می‌گیرد، تعریف می‌کنند. این سازه با سنجه‌ای شش گویه‌ای که از چن و استرابین^۴ (۲۰۱۹) اقتباس شد اندازه‌گیری شد.

ویژگی‌های جمعیت شناختی: این بخش سن و جنسیت را اندازه می‌گیرد.

پیرو توصیه کروسول^۵ (۲۰۰۷)، برای اطمینان از روایی و پایایی سنجه‌ها، و ارزیابی خوانایی و قابل‌فهم بودن گویه‌ها، ۱۰۰ پرسشنامه به‌طور آزمایشی توزیع شد. هیچ‌یک از پاسخ‌دهندگان گویه‌ها را غیرقابل‌فهم یا مشکل‌دانستند و نتایج حاکی از روایی و پایایی قابل‌قبول سنجه‌ها بود.

1 Keyes

2 Sirgy

3 Alvarez, Kawachi, and Romani

4 Chen and Starobin

5 Creswell

برای تحلیل داده‌ها، ابتدا نسخه ۲۶ نرم‌افزار اس پی اس برای آمار توصیفی استفاده شد. تحلیل‌های بعدی به‌وسیله نسخه ۲۴ نرم‌افزار ایموس انجام شد. معادلات ساختاری روشی آماری برای تحلیل روابط بین متغیرهای مدل مفهومی است. برخلاف روش‌های تحلیل آماری نسل اول از قبیل تحلیل عاملی و رگرسیون، معادلات ساختاری نسل دوم روش‌های آماری است. این تکنیک تحلیل آماری چند متغیره با ترکیب ویژگی‌های تحلیل عاملی و رگرسیون چندگانه امکان برآورد همزمان شبکه‌ای از روابط را ایجاد می‌کند. بنابراین، به‌وسیله معادلات ساختاری می‌توان مجموعه‌ای از فرضیه‌های وابسته به هم را در تحلیلی نظام‌مند و منسجم آزمود (Hair et al., 2019)

معادلات ساختاری در آزمون نظریه بسیار کارآمد است و فرآیندی ۶ مرحله‌ای دارد: تعریف سازه‌ها، توسعه مدل اندازه‌گیری کلی، طراحی پژوهشی تجربی، ارزیابی روایی مدل اندازه‌گیری، مشخص کردن مدل ساختاری، ارزیابی روایی مدل ساختاری و تحلیل روابط تعدیل‌گری

یافته‌ها

آزمون وقتی پایاست که با تکرار آن بین نمونه‌های مختلف، با فرض یکسان بودن شرایط، نتایج کمابیش یکسان باشد. در این پژوهش، آلفای کرونباخ برای ارزیابی پایایی سنجه‌ها به کار گرفته شد. آلفای کرونباخ مقداری است بین صفر و یک، و هرچه ارزش آن برای یک سنجه به یک نزدیک‌تر باشد، آن ابزار پایایی بهتری دارد. چون حداقل مقدار قابل قبول آلفای کرونباخ باید بین ۰/۶ و ۰/۷ باشد (Hair et al., 2019) و از آنجایی که پایایی سنجه‌های تک‌گویه‌ای قابل اندازه‌گیری نیست (Wanous and Reichers 1996)، مقادیر معدل تحصیلی در آزمون آلفای کرونباخ گنجانده نشد.

پایایی داده‌های مطالعه اصلی به‌واسطه آلفای کرونباخ، همبستگی بین گویه‌ها، و همبستگی گویه با کل ارزیابی شد. یافته‌های تحلیل انجام‌شده پایایی قابل قبولی را در داده‌ها نشان می‌دهند.

جدول شماره ۱- آلفای کرونباخ، و همبستگی بین گویه‌ای حاصل از مطالعه اصلی

عامل	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ	همبستگی بین-گویه‌ای	همبستگی گویه با کل
سوء کاربرد اینستاگرام	۶	۰/۹۲۳	۰/۶۹۰ - ۰/۶۵۰	۰/۷۸۹ - ۰/۷۷۶
بهبودی اجتماعی	۵	۰/۹۳۹	۰/۷۷۱ - ۰/۷۳۴	۰/۸۴۴ - ۰/۸۱۹
نابهبودی اجتماعی	۵	۰/۹۲۷	۰/۷۳۹ - ۰/۶۸۷	۰/۷۳۹ - ۰/۸۲۱
سرمایه اجتماعی خانواده	۶	۰/۹۳۵	۰/۷۳۹ - ۰/۶۸۶	۰/۷۹۶ - ۰/۸۲۰

آلفای کرونباخ برای همگی متغیرها بالاتر از ۰/۸ بود که نشان‌دهنده پایایی بسیار خوب سنجه‌ها است. همبستگی بین گویه‌ها هم همگی بسیار بالاتر از ۰/۳، و برای همبستگی گویه با کل هم بالاتر از ۰/۵ بودند.

آمار توصیفی

نمونه‌های این پژوهش از بین دانش آموزان پایه دهم و یازدهم انتخاب شدند. از مجموع ۹۸۰ پرسشنامه‌ای که در ۲ مرحله (مطالعه راهنما و مطالعه اصلی) توزیع شد، ۶۷۶ مورد در تحلیل داده‌ها به‌کار گرفته شد. (۶۶ نمونه از مطالعه راهنما و ۶۱۰ نمونه از مطالعه اصلی). به‌غیر از ۵ موردی که جنسیت را ذکر نکرده بودند، ۳۵۸ نفر (۵۲/۵ درصد) پسر، و ۳۱۹ نفر (۴۶/۸ درصد) دختر بودند. توزیع سنی مشارکت‌کنندگان تقریباً متقارن بود؛ به‌طوری‌که ۳۴۳ نفر (۳۰/۳ درصد) ۱۵ سال، و ۳۲۶ نفر (۴۷/۸) نفر ۱۶ سال داشتند. ۱۳ نفر (۱/۹ درصد) این اطلاعات را ارائه نکرده بودند.

مدل‌سازی معادلات ساختاری

برای انجام این تحلیل‌ها، از تکنیک دومرحله‌ای پیشنهادی هایر و همکاران^۱ (۲۰۱۹) پیروی شد. ابتدا مدل اندازه‌گیری با اعمال تحلیل عاملی تأییدی^۲ روی داده‌ها ارزیابی شد. نتایج حاصل از این تحلیل میزان پایایی سنجه‌ها را نشان داد. پس از حصول اطمینان از پایایی داده‌ها، روابط بین سازه‌ها در قالب مدل ساختاری ارزیابی و فرضیه‌ها آزموده شد.

1 Hair et al

2 confirmatory factor analysis (CFA)

مدل اندازه‌گیری

در ارزیابی مدل اندازه‌گیری، تکنیک تحلیل عاملی تأییدی به کار می‌رود. تحلیل عاملی تأییدی روشی است که با آن می‌توان کیفیت اندازه‌گیری سازه‌های مکتوم به وسیله گویه‌ها را ارزیابی کرد. ابتدا برازش مدل اندازه‌گیری با شاخص‌های مختلفی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. بعد از آن پایایی مدل اندازه‌گیری تحلیل می‌شود. در تکنیک تحلیل عاملی تأییدی نیازی به مشخص کردن کارکرد سازه‌ها در مدل نیست، بنابراین درون‌زا^۱ یا برون‌زا^۲ بودن متغیرها مشخص نمی‌شود. در این پژوهش برای برآورد پارامترهای مدل، روش حداکثر درست‌نمایی^۳ که تحلیلی مبتنی بر ماتریس‌های وارینانس-کوواریانس است (Hair et al, 2019)، به کار گرفته شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی اعمال شده بر روی داده‌های این پژوهش حاکی از برازش بسیار خوب مدل بود. پرسشنامه بین دانش‌آموزانی توزیع شد که به پرسشگر اعلام کردند حساب کاربری فعال در اینستاگرام دارند. نتایج تحلیل عاملی تأییدی بار عاملی استاندارد شده را به تفکیک آیت‌ها و بار عاملی هر سازه به شکل زیر نشان داد.

جدول شماره ۲ نتایج تحلیل عاملی تأییدی، بار عاملی استاندارد شده به تفکیک آیت‌ها، و

بار عاملی مرکب برای هر سازه

t	بار عاملی استاندارد شده	سازه و آیت‌ها (گویه)
		سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی (اینستاگرام) (پایانی مرکب = ۰/۹۱۹) در سال گذشته چقدر...
**	۰/۸۱۰	زمان زیادی را صرف فکر کردن یا برنامه‌ریزی برای استفاده از اینستاگرام کردید (PSMU1).
۲۳/۵۹۷	۰/۸۱۵	احساس می‌کردید که نیاز شدیدی به استفاده از اینستاگرام دارید (PSMU2).
۲۴/۳۲۰	۰/۸۱۷	برای فراموش کردن مشکلات شخصی از اینستاگرام استفاده کردید (PSMU3).
۲۲/۶۲۸	۰/۸۱۲	تلاش کردید تا کمتر از اینستاگرام استفاده کنید ولی نتیجه‌ای نداشت (PSMU4).
۲۳/۶۲۶	۰/۸۱۶	وقتی اجازه استفاده از اینستاگرام را نداشتید احساس بی‌قراری و ناراحتی

1 Endogenous Variable

2 Exogenous Variable

3 maximum-likelihood

t	بار عاملی استاندارد شده	سازه و آیتم (گویه)
		می‌کردید (PSMU5).
۲۲/۹۵۷	۰/۸۱۰	آنقدر از اینستاگرام استفاده کردید تا به درس‌هایتان لطمه خورد (PSMU6).
		بهزیستی اجتماعی (پایانی مرکب = ۰/۹۲۴) چقدر احساس می‌کنید که...
**	۰/۸۶۸	نقش مهمی در جامعه ایفا می‌کنید (SWB1).
۲۴/۵۳۰	۰/۸۶۹	به گروه‌های اجتماعی در جامعه، مدرسه، یا محله‌تان تعلق دارید (SWB2).
۲۵/۸۹۲	۰/۸۴۴	جامعه ما روز بروز تبدیل به جای بهتری می‌شود (SWB3).
۲۴/۸۴۷	۰/۸۷۸	مردم ذات خوبی دارند (SWB4).
۲۶/۱۵۷	۰/۸۶۶	عملکرد جامعه‌مان معقول است (SWB5).
		نابهزیستی اجتماعی (پایانی مرکب = ۰/۹۰۳) هر یک از جملات زیر چقدر درباره شما درست است؟
**	۰/۸۳۶	همیشه کسی را دارم که بتوانم با او درباره مشکلات روزمره صحبت کنم (SIB1).
۲۲/۵۲۷	۰/۸۶۲	افراد زیادی هستند که می‌توانم هنگام مشکلات به آن‌ها اتکا کنم (SIB2).
۲۲/۳۱۸	۰/۸۳۳	افراد زیادی هستند که می‌توانم کاملاً به آن‌ها اعتماد کنم (SIB3).
۲۲/۸۶۳	۰/۸۵۳	به اندازه کافی افرادی هستند که با آن‌ها احساس نزدیکی کنم (SIB4).
۲۱/۶۷۱	۰/۸۴۹	هر وقت به دوستانم احتیاج داشته باشم می‌توانم به آن‌ها زنگ بزنم (SIB5).
		سرمایه اجتماعی خانواده (پایانی مرکب = ۰/۹۲۴) پدر و مادرتان چقدر...
**	۰/۸۱۸	در مورد پیشرفت تحصیلی‌تان با شما صحبت می‌کنند (FSC1).
۲۵/۰۷۸	۰/۸۳۵	در مورد تکالیف مدرسه با شما کار می‌کنند (FSC2).
۲۴/۷۵۹	۰/۸۱۹	برای این که فقط با شما صحبت کنند زمان صرف می‌کنند (FSC3).
۲۴/۳۹۷	۰/۸۵۲	در امور مدرسه (مثل جلسه اولیا و مربیان) شرکت می‌کنند (FSC4).
۲۴/۳۳۷	۰/۸۴۲	درباره یک کتاب، فیلم یا برنامه تلویزیونی با شما صحبت می‌کنند (FSC5).
۲۵/۴۵۴	۰/۸۳۷	شام یا نهار را در کنار شما صرف می‌کنند (FSC6).
		عملکرد تحصیلی آخرین معدل شما چقدر بود؟
	۰/۸۴۹	مقدار معدل (GPA)
شاخص‌های برازش: $\chi^2/df = 247/634$, $p = 221$, $CFI = 1/121$, $TLI = 0/998$, $SRMR = 0/23$; $RMSEA = 0/13$ ** آیتم برای شناسایی مدل ثابت گرفته شده است		

نتایج نشان دادند بیشترین کاهش در کای-دو در مدل اندازه‌گیری این پژوهش مقدار ۸/۱۵۸ در ازای ایجاد کوواریانس بین پسماند آیتم دوم سازه نابهزستی اجتماعی و پسماند آیتم ششم سازه سرمایه اجتماعی خانواده خواهد بود. قبل از آزمون فرضیه ضروری است از روایی و پایایی سنجه اطمینان حاصل شود (Hair et al. 2019). چون یک سنجه ممکن است پایایی (ثبات) خیلی بالایی داشته باشد ولی روایی (دقت) آن کافی نباشد، و بالعکس.

نتایج تحلیل حاکی از روایی و پایایی بسیار خوب سنجه‌ها بود. تمامی مقادیر شاخص پایایی مرکب بین ۰/۷ و ۰/۹۵ قرار داشتند که نشان‌دهنده پایایی سازه است. مقدار میانگین واریانس استخراج‌شده برای هیچ‌یک از سازه‌ها کمتر از ۰/۵ نبود، و این نشان‌دهنده روایی همگرا سنجه‌هاست. چون حداکثر واریانس مشترک هیچ‌یک از سازه‌ها از میانگین واریانس استخراج‌شده بیشتر نبود، و نیز تمامی مجذورهای میانگین واریانس مشترک (مقادیری که در قطر ماتریس همبستگی پررنگ‌تر نشان داده شده‌اند) بزرگ‌تر از ارقام همبستگی بین سازه‌ها بودند، بنابراین سنجه‌ها واجد روایی واگرا نیز بود. مقادیر به‌دست‌آمده شاخص نسبت همبستگی یگانه-دوگانه هم برای تمامی جفت‌ها کمتر از ۰/۸۵ بود که دلیل دیگری بر روایی واگرا است.

پس از بررسی تطابق مدل نظری اندازه‌گیری با واقعیت، و حصول اطمینان از پایایی، روایی و برازش آن، می‌توان روابط فرضیه‌پردازی شده بین سازه‌ها را در قالب مدل ساختاری آزمود. برخلاف تحلیل عاملی تأییدی، در مدل معادلات ساختاری نقش هر سازه به برون‌زا، و درون‌زا مشخص، و رابطه آن‌ها بایکدیگر بررسی می‌شود. مدل ساختاری این پژوهش از یک سازه برون‌زا (سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی)، سه سازه درون‌زا (بهبودی اجتماعی، نابهزستی اجتماعی، و عملکرد تحصیلی)، دو متغیر کنترل (سن، و جنسیت) تشکیل می‌شود. متغیرهای جمعیت شناختی از قبیل سن، و جنسیت می‌توانند در نگرش و رفتار افراد تأثیرگذار باشند. برای اجتناب از تحلیل سوگیرانه، ضروری است که نقش احتمالی آن‌ها در معادلات ساختاری به حساب آید. برای آزمون فرضیه‌ها از برآورد حداکثر درست‌نمایی استفاده شد. همچنین متغیر تعدیل‌گر هم در مدل ساختاری به‌عنوان متغیر کنترل گنجانده شد.

نتایج حاصل از تحلیل مدل معادلات ساختاری حاکی از برازش مدل و تأیید تمامی روابط مستقیم فرضیه‌پردازی شده در مدل مفهومی بود. در ادامه به طور خلاصه شرحی از ۱۴ فرضیه این پژوهش ارائه داده خواهد شد:

جدول شماره ۳ نتایج تحلیل روابط مستقیم در مدل معادلات ساختاری به تفکیک فرضیه

وضعیت فرضیه	t	برآورد استاندارد شده	نوع رابطه	فرضیه
تأیید*	-۴/۴۵۱	-۰/۲۴۷	مستقیم	فرضیه ۱: سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی (-) ← عملکرد تحصیلی
تأیید*	-۱۳/۶۵۱	-۰/۵۵۰	مستقیم	فرضیه ۲: سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی (-) ← بهزیستی اجتماعی
تأیید*	۱۵/۱۶۴	۰/۶۱۸	مستقیم	فرضیه ۳: سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی (+) ← نا بهزیستی اجتماعی
تأیید*	۹/۷۱۱	۰/۶۳۱	مستقیم	فرضیه ۴: بهزیستی اجتماعی (+) ← عملکرد تحصیلی
تأیید*	-۳/۳۵۶	-۰/۱۵۲	مستقیم	فرضیه ۵: نا بهزیستی اجتماعی (-) ← عملکرد تحصیلی
				مربع همبستگی چندگانه (R^2):
		۰/۳۸۳		نا بهزیستی اجتماعی
		۰/۳۰۵		بهزیستی اجتماعی
		۰/۷۶۳		عملکرد تحصیلی
شاخص‌های برازش مدل:				
$\chi^2/df=۰/۰۳۴$; $p=۰/۲۶۱$; $df=۳۰۴/۲۲۸$; $\chi^2=$				
$CFI=۱/۱۶۶$; $TLI=۰/۹۹۶$; $SRMR=۰/۹۹۶$; $RMSEA=۰/۰۱۶$				
*: رابطه معنی‌دار در احتمال کمتر از ۰/۰۰۱				

جدول شماره ۴ نتایج تجلیل روابط میانجی‌گری شده براساس تحلیل بوتسترپ

وضعیت فرضیه	احتمال	بازه اطمینان		اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	روابط
		پایین	بالا			
تأیید	$p < 0/01$	-۱/۳۷۱	-۰/۹۰۵	-۰/۳۷۴	-۰/۲۴۷ (-۴/۴۵۱)	فرضیه ۶: سوء کاربرد ← بهزیستی ← عملکرد تحصیلی
تأیید	$p < 0/01$	-۰/۴۷۰	-۰/۱۳۸	-۰/۰۹۴	-۰/۲۴۷ (-۴/۴۵۱)	فرضیه ۷: سوء کاربرد ← نابهیستی ← عملکرد تحصیلی

توضیح: مقادیر استاندارد شده گزارش شده‌اند. اعداد داخل پرانتز مقدار t را نشان می‌دهند. بوتسترپ با تکرار ۵۰۰۰ اجرا شد.

جدول شماره ۵ نتایج تحلیل تأثیر متغیر تعدیل گر بر روابط اصلی

وضعیت فرضیه	احتمال	بازه اطمینان		ΔR^2	اثر تعدیل (t)	روابط
		پایین	بالا			
تأیید	$p < 0/001$	-۰/۵۷	-۰/۴۲	۰/۱۵	-۰/۵۰ (-۱۲/۶۲)	فرضیه ۸: سرمایه اجتماعی × سوء کاربرد (-) ← بهزیستی
تأیید	$p < 0/001$	-۰/۴۲	-۰/۳۰	۰/۱۰	-۰/۳۶ (-۱۲/۲۷)	فرضیه ۹: سرمایه اجتماعی × سوء کاربرد (-) ← نابهیستی
تأیید	$p < 0/001$	-۰/۸۴	-۰/۲۲	۰/۰۱	-۰/۵۳ (-۳/۳۳)	فرضیه ۱۰: سرمایه اجتماعی × سوء کاربرد (-) ← عملکرد
تأیید	$p < 0/001$	-۱/۱۸	-۰/۵۶	۰/۰۳	-۰/۸۷ (-۵/۴۵)	فرضیه ۱۱: سرمایه اجتماعی × نابهیستی (-) ← عملکرد
تأیید	$p < 0/001$	۰/۳۸	۰/۹۱	۰/۰۳	۰/۶۵ (۴/۸۲)	فرضیه ۱۲: سرمایه اجتماعی × بهزیستی (+) ← عملکرد

توضیح: مدل ۵۹ پراسس؛ بازه اطمینان ۹۵؛ بوتسترپ با تکرار ۵۰۰۰؛

جدول شماره ۶ نتایج تحلیل تأثیر متغیر تعدیل گر بر روابط غیرمستقیم

وضعیت فرضیه	بازه اطمینان		خطا	اثر	سرمایه اجتماعی خانواده	اثر غیرمستقیم مشروط
	پایین	بالا				
	-۰/۱۵	-۰/۰۴	۰/۰۳	-۰/۰۹	-۰/۷۸	فرضیه ۱۳:
تأیید	-۰/۶۹	-۰/۴۷	۰/۰۵	-۰/۵۸	۰	سوء کاربرد ← بهزیستی ← عملکرد تحصیلی
	-۱/۷۵	-۱/۱۵	۰/۱۵	-۱/۴۵	۰/۷۸	
	-۰/۳۹	-۰/۱۰	۰/۰۸	-۰/۲۴	-۰/۷۸	فرضیه ۱۴:
تأیید	-۰/۵۹	-۰/۳۸	۰/۰۵	-۰/۴۹	۰	سوء کاربرد ← نابهزیستی ← عملکرد تحصیلی
	-۰/۴۹	-۰/۲۴	۰/۰۶	-۰/۳۶	۰/۷۸	

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف پاسخ دادن به ۷ سؤال تحقیق و با آزمودن ۱۴ فرضیه انجام شد. اولین سؤال مطرح‌شده در این پژوهش از رابطه بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی نوجوانان پرسش می‌کرد. پاسخی که فرضیه اول با استناد به ادبیات تحقیق پیشنهاد می‌داد، رابطه منفی بین این دو سازه بود. نتایج تحلیل مدل ساختاری این فرضیه را پشتیبانی کرد. یافته‌ها نشان داد هرچه علائم سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی در نوجوانان شدیدتر شود، عملکرد تحصیلی آنان افت بیشتری می‌کند ($\gamma = -0/247$ در $p < 0/001$). منظور از سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی مواردی مانند اختلال در تمرکز، کاهش زمان مطالعه درسی، کاهش تعهد دانش‌آموز، اختلال در خواب و افزایش اضافه‌بار ذهنی و افت تحصیلی نوجوانان است.

برای پاسخ به سؤال دوم این پژوهش فرضیه دوم رابطه منفی بین دو سازه سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و بهزیستی اجتماعی را پیشنهاد کرد. یافته‌ها نشان دادند دانش‌آموزانی که علائم سوء‌کاربرد بیشتری ثبت کردند، سطح پایین‌تری از بهزیستی اجتماعی را تجربه می‌کردند. یافته‌ها از تحلیل مدل ساختاری حاکی از تأثیر مخرب سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر بهزیستی اجتماعی نوجوانان بود ($\gamma = -0/55$ در $p < 0/001$). این یافته با نتایج مطالعات پیشین (مثل Boniel-Nissim et al. 2022) همخوانی دارد.

پاسخ به سؤال سوم نشان داد سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی باعث افزایش نابهزیستی اجتماعی در نوجوانان می‌شود ($\gamma = 0/618$ در $p < 0/001$). پیشتر تحقیقات نشان داده بودند

سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی منجر به بروز طیف وسیعی از ناهنجاری‌های روانی مانند افسردگی و اضطراب در نوجوانان می‌شود. هرچند برخی مطالعات (مثلاً McLaughlin and Sillence 2018) رابطه منفی بین کاربرد شبکه‌های اجتماعی و تنهایی گزارش کرده‌اند، گروهی دیگر هم (مثلاً Hopp et al. 2022؛ Ponnusamy et al. 2020) بین این دو رابطه مثبت یافته‌اند. یافته‌های این پژوهش یکی از اولین شواهد را درباره رابطه بین سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی و نابهزستی اجتماعی ارائه می‌کند. وقتی ارتباطات در رسانه‌های اجتماعی جای معاشرت‌های رودررو را می‌گیرد، باعث بروز حس تنهایی می‌شود. همچنین مواجهه با تصویر غیرواقعی دیگران از زندگی خود در رسانه‌های اجتماعی منجر به بروز انزوای اجتماعی می‌شود (Primack et al. 2017).

فرضیه چهارم برای پاسخ به سؤال چهارم این پژوهش نشان دادند که بهزستی اجتماعی تأثیر مثبتی بر عملکرد تحصیلی نوجوانان دارد. یعنی دانش‌آموزانی که بهزستی اجتماعی بالاتری را تجربه می‌کردند، عملکرد تحصیلی بهتری داشتند ($\beta = 0/631$ در $p < 0/001$). این یافته‌ها با رویکرد غالب در ادبیات تحقیق روانشناسی مثبت‌گرا است که بهزستی را یکی از پیش‌آیندهای مهم عملکرد تحصیلی خوب فرض می‌کنند و رابطه مثبت بین این دو گزارش کرده‌اند (Gutman and Vorhaus 2012). تجربه احساسات مثبت، آنچنان که Fredrickson (2001) می‌گوید، باعث ارتقای کارکرد سیستم شناختی و ذهنی شده و در نتیجه انگیزه و عملکرد تحصیلی را بهبود می‌بخشد.

در پاسخ به سؤال پنجم آزمون فرضیه نشان داد دانش‌آموزانی دچار تنهایی اجتماعی عملکرد تحصیلی ضعیف‌تری داشتند ($\beta = -0/152$ در $p < 0/001$). این یافته با نتایج مطالعاتی که پیشین از شواهدی را مبنی بر تأثیر مخرب تنهایی بر عملکرد تحصیلی یافته بودند (مثلاً Benner 2011؛ Di Malta et al. 2022) همخوانی دارد. تنهایی توان ذهنی نوجوانان را کاهش داده و عملکرد تحصیلی آنان را تضعیف کند (Di Malta et al. 2022) و منجر به افت تحصیلی می‌شود (Hopp et al. 2022).

در پاسخ به سؤال ششم نتایج نشان داد بهزستی اجتماعی رابطه بین سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی را میانجی‌گر می‌کند ($\beta = -0/374$ در $p < 0/01$). کاهش بهزستی اجتماعی به دلیل سوء کاربرد رسانه‌های اجتماعی می‌تواند تأثیر مخرب چشمگیری بر عملکرد تحصیلی نوجوانان بگذارد. یافته‌ها حاکی از میانجی‌گری معنی‌دار

نابهنیستی اجتماعی در رابطه بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی، و تأیید فرضیه هفتم بودند ($\beta = -0/094$ در $p < 0/01$).

آخرین سؤال تحقیق از نقش تعدیل‌گر سرمایه اجتماعی خانواده بر روابط فرضیه‌پردازی شده می‌پرسید. برای پاسخ به این سؤال، فرضیه‌های ۸ تا ۱۴ در چارچوب نظریه سرمایه اجتماعی توسعه داده شدند، و یافته‌های این پژوهش همگی آن‌ها را تأیید کردند. در راستای فرضیه هشتم، نتایج نشان دادند سرمایه اجتماعی خانواده رابطه منفی بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و بهزیستی اجتماعی را به‌طور منفی تعدیل می‌کند ($\beta = -0/50$ ، $\Delta R^2 = 0/15$ در $p < 0/001$). این یافته نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی خانواده نقش مهمی در کاهش آسیب‌های ناشی از سوءرفتارهای نوجوانان ایفا می‌کند.

نتایج تحلیل آماری نشان دادند سرمایه اجتماعی خانواده رابطه مثبت بین سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی و نابهنیستی اجتماعی را به‌طور منفی تعدیل می‌کند ($\beta = -0/36$ ، $\Delta R^2 = 0/10$ در $p < 0/001$) (یعنی تأیید فرضیه ۹). هرچه سرمایه اجتماعی خانواده دانش‌آموزان بیشتر بود، میزان تجربه تنهایی اجتماعی ناشی از سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی در آنان کمتر می‌شد. این یافته نقش حمایتی خانواده در محافظت از نوجوانانی که در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار می‌گیرند را تصدیق می‌کند.

در راستای فرضیه دهم، نتایج تحلیل پراسس نشان دادند سرمایه اجتماعی خانواده تأثیر منفی سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی نوجوانان را به‌طور منفی تعدیل می‌کند ($\beta = -0/53$ ، $\Delta R^2 = 0/01$ در $p < 0/001$). عملکرد تحصیلی نوجوانانی که سرمایه اجتماعی خانوادگی بیشتری داشتند، آسیب‌پذیری کمتری در برابر سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی داشت. والدین با اعمال نظارت بر امور تحصیلی نوجوانان می‌توانند تا حدود زیادی فرزندان‌شان را در اموری همچون مدیریت زمان یاری کنند.

نتایج تحلیل آماری نشان دادند نقش تعدیل‌گری سرمایه اجتماعی خانواده بر تأثیر منفی نابهنیستی اجتماعی بر عملکرد تحصیلی منفی و معنی‌دار است ($\beta = -0/87$ ، $\Delta R^2 = 0/03$ در $p < 0/001$ ، این به‌منزله تأیید فرضیه یازدهم بود). سرمایه اجتماعی خانواده تأثیر مخرب تنهایی اجتماعی بر عملکرد تحصیلی نوجوانان را به طرز معنی‌داری کاهش می‌داد. یعنی خانواده می‌تواند خلأ ناشی از تنهایی اجتماعی نوجوان را تا حدودی پرکند و از تأثیر منفی آن بر عملکرد تحصیلی نوجوانان بکاهد.

فرضیه دوازدهم که تأثیر تعدیل‌گری مثبت سرمایه اجتماعی خانواده بر رابطه بین بهزیستی اجتماعی و عملکرد تحصیلی را پیش‌بینی می‌کرد با استناد به شواهد به‌دست‌آمده از تحلیل‌های آماری تأیید شد ($\beta = 0/65$, $\Delta R^2 = 0/03$ ، در $p < 0/001$). سرمایه اجتماعی خانواده هم سرمنشاء بهزیستی اجتماعی است و هم نقش تعیین‌کننده‌ای هم در تبلور آثار مثبت این سازه ایفا می‌کند.

فرضیات دهم تا دوازدهم نقش تعدیل‌گری سرمایه اجتماعی خانواده بر تأثیر مستقیم متغیرهای پیش‌بینی‌کننده و میانجی‌گر بر متغیر پیش‌بینی شونده را تبیین می‌کردند. فرضیات سیزدهم و چهاردهم تأثیر تعدیل‌گرانه سرمایه اجتماعی خانواده بر اثر میانجی‌گری شده، یا میانجی‌گری مشروط را تبیین می‌کردند. نتایج نشان دادند سرمایه اجتماعی خانواده تأثیر منفی کاهش بهزیستی اجتماعی ناشی از سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی نوجوانان را کاهش می‌دهد.

تحلیل میانجی‌گری مشروط نابهزیستی اجتماعی نشان داد تأثیر تنهایی اجتماعی ناشی از سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی نوجوانان مشروط به میزان بهره‌مندی آنان از سرمایه اجتماعی خانواده است (تأیید فرضیه ۱۴). نابهزیستی اجتماعی ناشی از سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی تأثیر منفی کمتری بر عملکرد نوجوانانی داشت که سرمایه اجتماعی خانواده بیشتری را تجربه می‌کردند.

گرچه مطالعاتی بودند که تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر تنهایی را بررسی کرده باشند، ولی این مطالعه مشخصاً تنهایی اجتماعی را ارزیابی کرد. این یافته در تضاد با یافته‌های شاخه‌ای از ادبیات تحقیق است که کاربرد رسانه‌های اجتماعی را عاملی بازدارنده در بروز حس تنهایی یافته‌اند. چنان‌که در مرور ادبیات تحقیق ذکر شد، کاربرد، و سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی در بسیاری از مطالعات پیشین به‌خوبی از هم تفکیک نشده‌اند. تفاوت یافته‌ها در این مورد به-خصوص را می‌توان ناشی از تمرکز این پژوهش بر سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی قلمداد کرد.

رویکردهای قبلی به سرمایه اجتماعی خانواده که این سازه را اغلب در نقش‌های برون‌زا و میانجی‌گر در مدل‌های مفهومی خود جای‌داده بودند. در بافتار این مطالعه، سرمایه اجتماعی خانواده را می‌توان به‌عنوان عامل بازدارنده در بروز سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی، و آسیب‌های ناشی از آن فرض کرد. این کارکردی است که به‌واسطه نقش‌های برونزایی یا میانجی‌گری تحلیل می‌شود. لیکن، کارکرد مؤثرتر سرمایه اجتماعی خانواده فراتر از نیروی

پیشگیرانه آن، در نقش حمایتی خانواده به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین عناصر اجتماعی متبلور می‌شود. این که خانواده را صرفاً عاملی پیش‌گیرنده در بروز ناهنجاری‌های رفتاری و روانی در نظر بگیریم، چندان با واقعیت همخوانی ندارد. این امر بخصوص در بافتار این پژوهش نمود بارزتری پیدا می‌کند، زیرا اعمال کنترل بر رفتار نوجوانان در مواجهه با تکنولوژی و به‌خصوص رسانه‌های اجتماعی در بسیاری از مواقع از کنترل والدین خارج می‌شود. مطالعات نشان داده‌اند که نقش بازدارندگی خانواده که معمولاً در شیوه‌های والدگری منفی و سخت‌گیرانه نمود پیدا می‌کند نه تنها کارکرد همواره مؤثری ندارد، بلکه خود می‌تواند مزید بر مشکلات نوجوانان شود. بروز ناهنجاری بدلیل عدم کارکرد مؤثر پیشگیرانه خانواده نه تنها نقش آن را ملغی نمی‌کند، بلکه، اهمیت این نهاد اجتماعی حمایتی را پررنگ‌تر هم می‌کند. هیچ والد مسئولیت‌پذیری در مواجهه با ناهنجاری‌های روانی و رفتاری فرزندان متوسل به منطق «آب که از سر گذشت» نمی‌شود بلکه، در بحران‌ها نقش واقعی خود را که حمایت همه‌جانبه از عضو آسیب‌دیده است ایفا می‌کند. مطالعاتی که سرمایه اجتماعی خانواده را در قالب سازه‌های برون‌زا و میانجی‌گر مدل‌سازی کرده‌اند تنها بر نقش بازدارندگی این سازه تمرکز کرده‌اند. این نقشی را به ترمز خودرو می‌توان تشبیه کرد. ترمز پس از حادثه کارایی ندارد، بلکه کیسه‌های هوا و کمربندها در بحران با ایفای نقش حمایتی، جان سرنشینان را نجات می‌دهند. این کارکرد و مسئولیت والدین است.

نتایج تحلیل روابط غیرمستقیم مشروط نشان می‌دهند اثر تعدیل‌گری سرمایه اجتماعی خانواده بر رابطه میانجی‌گری شده به‌وسیله بهزیستی اجتماعی همزمان با افزایش سرمایه اجتماعی خانواده، افزایش می‌یابد. این امر در مورد تعدیل‌گری سرمایه اجتماعی خانواده بر میانجی‌گری نابهزیستی مصداق ندارد.

یافته‌های این پژوهش می‌تواند به دست‌اندرکاران آموزش، و والدین در مقابله با اثرات مخرب سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر بهزیستی و عملکرد تحصیلی نوجوانان یاری رساند. تأثیر به‌مراتب قوی‌تر بهزیستی اجتماعی ($\beta = 0/631$) در مقایسه با نابهزیستی اجتماعی ($\beta = -0/152$) بر عملکرد تحصیلی را می‌توان دلیلی بر تمرکز بیشتر بر راهکارهای مثبت‌گرا تلقی کرد. نظام آموزشی و خانواده باید با تقویت بنیه روانی نوجوانان سیستم ایمنی آنان را در برابر آسیب‌های اجتماعی تقویت کنند.

نقش تعدیل‌گری خانواده را نباید به‌مثابه کارکرد واکنشی آن تعبیر کرد. این یافته که خانواده پس از بروز آسیب نقش مهمی ایفا می‌کند را نباید دلیلی بر بی‌توجهی بر کارکرد پیش‌کنشگرانه این نهاد دانست. تمرکز بر راهکارهای پیش‌کنشگرانه به‌جای رویکردهای واکنشی می‌تواند به خانواده برای جلوگیری از نوجوانان آسیب‌دیده کمک کند. صرف زمان و توان برای پرورش و تقویت زیرساخت‌های روانی و مهارت‌های اجتماعی نوجوانان نه‌تنها آنان را در برابر آسیب‌ها مقاوم‌تر می‌کند، بلکه اعتماد و ارتباط مؤثری که بین والدین و فرزندان در این فرآیند به وجود می‌آید خود می‌تواند ابزار استراتژیک والدین در هنگام بروز بحران‌ها باشد. این واقعیت را می‌توان در نتایج روابط میانجی‌گری مشروط مشاهده کرد. تحلیل این روابط نشان می‌دهد خانواده با تمرکز بر بهزیستی تأثیر مخرب سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی را بیشتر و بهتر کاهش می‌دهد. نتایج تحلیل تعدیل‌گری مشروط نابهزیستی نشان می‌دهند اثر تعدیل‌گری خانواده بر میانجی‌گری این سازه در سطوح بالای سرمایه اجتماعی خانواده کاهش می‌یابد.

پیشنهاد کاربردی

- این‌که کاربرد رسانه‌های اجتماعی می‌تواند منجر به غلبه بر حس تنهایی شود، واقعیتی است که ممکن است منجر به کاهش اثر میانجی‌گری تنهایی اجتماعی شود. البته این حدس است و می‌تواند موضوع پژوهش‌های تجربی آینده باشد.
- کاهش اثر تعدیل‌گری سرمایه اجتماعی خانواده بر میانجی‌گری نابهزیستی اجتماعی در سطوح بالای سرمایه اجتماعی خانواده را می‌توان به تداخل خانواده با نیاز به استقلال نوجوانان تعبیر کرد. با توجه به این‌که نابهزیستی اجتماعی در این پژوهش در قالب تنهایی اجتماعی عملیاتی شده بود، می‌توان گفت خانواده تا حد معینی قادر به پر کردن خلاء ناشی از اختلال در روابط اجتماعی نوجوانان است. با این‌همه، این استنباط فقط حدس و گمان است و می‌تواند موضوع مطالعات تجربی آینده باشد.
- همچنین این‌که چطور سوء‌کاربرد رسانه‌های اجتماعی منجر به افت تحصیلی می‌شود، سؤال است که پاسخ به آن می‌تواند در طراحی راهکارهای مؤثر راهگشا باشد. به این منظور، نمونه‌گیری غیرتصادفی و مقطعی بودن طراحی این پژوهش از محدودیت‌های عمده آن بشمار می‌آید. مطالعات آینده می‌توانند با تمرکز بر قشر وسیع‌تری از جوانان، و مطالعات طولی نتایج قابل‌تعمیم‌تری به دست آورند.

۴. افزودن سایر سازه‌ها به مدل توسعه‌یافته در این پژوهش می‌تواند موضوع پژوهش‌های آینده قرار گیرد. (نا) بهزیستی اجتماعی تنها یکی از وجوه بهداشت روانی هستند. مطالعات بعدی می‌توانند سایر وجوه بهداشت روانی را در مدل‌هایی مشابه این پژوهش بررسی کنند.
۵. اضافه کردن سایر دیدگاه نظری به این مدل می‌تواند غنای تبیینی آن را افزایش دهد.
۶. در این پژوهش، عملکرد تحصیلی در قالب معدل تحصیلی عملیاتی شد. مطالعات آینده می‌توانند سایر وجوه عملکرد تحصیلی از قبیل خودکارآمدی، تأثیرهای هیجانی، برنامه‌ریزی، نبود کنترل پی‌آمد، و انگیزش را در مدلی مشابه مدل این پژوهش بررسی کنند.

منابع

- کریمی، بهزاد، دلاور، علی و فرهنگی، علی‌اکبر (۱۴۰۰). «اینستاگرام؛ شیوه جدید دیدن و دیده شدن و پیامدهای آن»، رسانه، سال سی و دوم، شماره ۱، صص ۲۹-۵۱.
- Alvarez, E. C., Kawachi, I., & Romani, J. R. (2017). Family social capital and health - a systematic review and redirection. *Sociology of Health & Illness*, 39(1), 5–29. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12506>
- Appel, M., Marker, C., & Gnambs, T. (2020). Are Social Media Ruining Our Lives? A Review of Meta-Analytic Evidence. *Review of General Psychology*, 24(1), 60–74. <https://doi.org/10.1177/1089268019880891>
- Boniel-Nissim, M., van den Eijnden, R. J.J.M., Furstova, J., Marino, C., Lahti, H., Inchley, J., . . . Badura, P. (2022). International perspectives on social media use among adolescents: Implications for mental and social well-being and substance use. *Computers in Human Behavior*, 129(1), 107144. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107144>
- Chen, Y., & Starobin, S. S. (2019). Formation of Social Capital for Community College Students: A Second-Order Confirmatory Factor Analysis. *Community College Review*, 47(1), 3–30. <https://doi.org/10.1177/0091552118815758>
- Dogan, H., Bozgeyikli, H., & Bozdas, C. (2015). Perceived Parenting Styles as Predictor of Internet Addiction in Adolescence. *International Journal of Research in Education and Science*, 1(2), 167. <https://doi.org/10.21890/ijres.87952>
- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7(2), 117–140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American psychologist*, 56(3), 218.
- Gutman, L. M., & Vorhaus, J. (2012). The impact of pupil behaviour and wellbeing on educational outcomes.
- Karimi, Behzad, Delavar, Ali & Farhangi, Aliakbar (1400), "Instagram: A new way of seeing and being seen and its consequences", *Resaneh*, Volume 32, Issue 1, 29-51. (In Persian)
- Marino, C., Canale, N., Melodia, F., Spada, M. M., & Vieno, A. (2021). The Overlap Between Problematic Smartphone Use and Problematic Social Media Use: A Systematic

Review. *Current Addiction Reports*, 8(4), 469–480. <https://doi.org/10.1007/s40429-021-00398-0>

- Mikiewicz, P., & Cunha de Araújo, G. (2021). Social capital and education – An attempt to synthesize conceptualization arising from various theoretical origins. *Cogent Education*, 8(1), 15. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2021.1907956>
- Nie, N. H. (2001). Sociability, Interpersonal Relations, and the Internet. *American Behavioral Scientist*, 45(3), 420–435. <https://doi.org/10.1177/00027640121957277>
- Ponnusamy, S., Iranmanesh, M., Foroughi, B., & Hyun, S. S. (2020). Drivers and outcomes of Instagram Addiction: Psychological well-being as moderator. *Computers in Human Behavior*, 107(2), 106294. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106294>
- Primack, B. A., Shensa, A., Escobar-Viera, C. G., Barrett, E. L., Sidani, J. E., Colditz, J. B., & James, A. E. (2017). Use of multiple social media platforms and symptoms of depression and anxiety: A nationally-representative study among US young adults. *Computers in Human Behavior*, 69, 1–9.
- Primack, B. A., Shensa, A., Sidani, J. E., Whaite, E. O., yi Lin, L., Rosen, D., . . . Miller, E. (2017). Social media use and perceived social isolation among young adults in the US. *American journal of preventive medicine*, 53(1), 1–8.
- Savci, M., Akat, M., Ercengiz, M., Griffiths, M. D., & Aysan, F. (2020). Problematic Social Media Use and Social Connectedness in Adolescence: The Mediating and Moderating Role of Family Life Satisfaction. *International Journal of Mental Health and Addiction*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00410-0>
- Sirgy, M. J. (2017). Distinguishing Indicators of Well-Being from Indicators of Ill-Being. In R. E. Anderson (Ed.), *Alleviating World Suffering: The Challenge of Negative Quality of Life* (pp. 87–107). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-51391-1_6
- Spinath, B. (2012). Academic Achievement. In V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior (Second Edition)* (pp. 1–8). San Diego: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-375000-6.00001-X>